

УДК 616.995.132.8

Темирова А.А. - окутуучу, Боркошова С.М. - улук окутуучу

Жумуру мите курттар же гельминттер менен күрөшүүнүн жолдору.

Бүткүл дүйнөлүк ден-соолукту сактоо уюмунун маалыматына караганда дүйнө жүзүндөгү 50 млн адамдан жыл сайын 16 млн адамдар инфекциялык жана мителер пайда кылган оорулардан өлүшөт. Ичеги гельминттер аркылуу пайда болгон оорулар III орунда турат. Гельминттер пайда кылган оорулар балдардын психалык жана физикалык өрчүүсүнө тескери таасир тийгизсе, чоң адамдарда эмгекке болгон жөндөмдүүлүктү, инфекциялык ооруларга туруктуулукту төмөндөтөт. Азыркы мезгилде гельминттер менен атайын күрөшүү программа жок болгондуктан, гельминттер менен ооругандардын саны өсүүдө. Адамдарда бул оорунун өсүүсүнүн негизги себептери: ооруну уялып жашырышат, изилдөө баалуулугунун төмөндүгү, туура эмес анализдердин коюлушу, туура эмес терапия жүргүзүү, өздүк гигиеналык эрежелерди сактабоо ж.б. мисал боло алат.

Азыркы мезгилде адамдарда гельминтоздордун саны 300гө жакын. Алардын ичинен азыркы убакта эң коркунуч алып келип жаткан мите жумуру курттардын айрымдарына токтолобуз.

Чүчөк курт - көбүнчө жаш балдардын организмде жашоочу кеңири таралган гельминт. Адамдын ичке ичегисинде жашайт. Денеси 5-10 мм, ургаачысы 5000-15000 жумуркасын суткасына тууганга жөндөмдүү. Ургаачылары жумурткаларын адамдын арткы тешигине таштап, өздөрү өлүшөт, 4-6 сааттан кийин жумурткалары жетилет. Оору ондогон жылдарга созулат, үй- бүлөдө бир адам энтеробиоз (чүчөк курттун пайда кылган оорусу) менен ооруса, калган мүчөлөрүнө жугуу мүмкүнчүлүгү жогору болот.

Аскарида - узундугу 20-40см чейин жетет, ургачысы 200 000 жумурткаларды таштайт адамдын кыгы менен жумурткалары топуракка түшүп, бир нече жылдарга чейин сакталат. Аскариданын личинкалары кан тамырлар аркылуу- өпкө, боор, баш мээ, көзгө жана башка органдарга чейин жетет. Өпкөдө личинкалары колкочолор аркылуу кулкунга, ооз көңдөйгө келип, кайрадан шилекей аркылуу жутулуп, аскаридоз оорусун козгойт.

Влагослав - денеси 2-5 см, бул гельминт – трихоцефалез деген ооруну пайда кылат, ээсинин каны менен тамактанат. Өрчүүсү боюнча гельминттер 1 нече стадияларды басып өтөт, бир нече ээлерин алмаштырган мите курттарды- биогельминттер деп атайбыз. Жумуру курттар пайда кылган ооруларды жалпысынан нематодоз дейбиз. Мисалы аскаридоз оорусунда көңүл айлануу, ичтин өтүшү, баш оору, кыжырдануу аз кандуулук, жаш балдарда унутчаактык, окууда жетишпегендиктер байкалат. Аскарида теринин кычышканына, канда эозинофилдердин жогорулосунда да алып келиши мүмкүн.

Энтеробиоздун белгилери да аскаридоз оорунун белгилерине окшоп кетет. Энтеробиоз менен көбүнчө жаш балдар ооруйт. Арткы тешикте катуу кычышууну пайда кылат, ал жерди тырмаганда чүчөк курттун жумурткалары колго, тырмактарга жармашып, колду таза жуубаганда оозго кирет.

Кээ бир учурда оорунун симптомдору байкалбайт. Оорунун симптомдору болуп: чарчоо, уйкусуздук, теринин кычышуусу, тиштерди кычыратышы, төшөк булгоо, мурундун кычышканы, аппетиттин жоголушу, аялдарда жыныс органдарына кирип кетсе суук тийүүгө алып келет. Бул курттар өзүнөн-өзү жок болбойт. Аларды жок кылуу үчүн дарылануу керек. Ар дайым дегельминтизация (курттарды жок кылуу) жүргүзүү зарыл. Убагында коркунучсуз, ишенимдүү дегельминтизацияны жүргүзүү керек. Курттардын бар

экенин бир эле жолку анализ тапшырууда билүү кыйын. Санитардык эпидемиологиялык борборунун берген маалыматына караганда 2011-жылдын жыйынтыгы боюнча катталган жумуру курттар тууралуу маалыматта көрсөтүлгөндөй; аскаридоз менен ооругандар - 135049, чыккан курттардын саны - 1872, энтеребиоз менен ооругандар - 48871, чыккан курттардын саны - 3093. Диагнозду врач гана кое алат, курттун болушун божомолдуу аныктап алыш үчүн төмөнкүдөй тест жүргүзүп билип алса да болот.

	Ооба	Жок	Кээде
1. Эртең менен арткы тешикте кычышуу болобу.			
2. Уктап жатканда тиштерди кычыратасызбы.			
3. Уктап жатканда шилекей агабы.			
4. Эртең менен шилекей агуусу болобу.			
5. Тишти тазалап жатканда эртең менен көңүл айланабы.			
6. Колдун териси шуудурайбы.			
7. Өтө ачка болгондо эсти жоготуу болобу.			
8. Териде аллергиялык көрүнүштөр болобу.			
9. Теринин түлөшү болобу.			
10. Себепсиз уйкусууроо, алсыроо, чарчоо болобу.			
11. Териде кычушуу болобу.			
12. Ичтин көбүшү байкалабы.			
13. Жакшы аппетит болсо да дененин салмагынын аз болушу.			
14. Муундардын, өпкө, коко, ичеги карындын оорусу байкалабы.			
15. Өзүндү жаман сезесиңби дарылансаң да эффективдүүлүк болбойбу.			
16. Ичте түшүнүксүз оорунун болушу.			
17. Токсика-алергиялык көрүнүштөр.			
18. Булчундардын жана муундардын оорушу байкалабы.			
19. Кандан эозинифилдердин жогорулашы.			
20. Канда белоктун азайышы байкалабы.			
21. Кандын азайышы же анемия байкалабы.			

Жыйынтыгында: 0-6 баллга чейин алсаңар гельминттердин болуусу ачык эмес, бирок ар бир адам текшерүүдөн өтүүсү зарыл, 7-15 чейин балл болсо курттардын болуусу байкалат, муну билүү үчүн паразитологдун текшерүүсүнөн өтүүңүз керек. 16 баллдан жогору алсаңыз гельминттер бар деген жыйынтык чыгат. Мында тажрыйбалуу адиске кайрылуу керек, себеби диагнозду так билүү зарыл. Эгер балл көбүрөөк таптолсо, коркпостон дарыланууну баштоо зарыл. Ооруну жугузуп алып ооругандан көрө алдын-ала коргонуу (профилактика) үчүн аракет кылуу керек.

Тамак жээрдин алдында колду жылуу суу менен самындап жуу, мөмө жемиштерди таза жуу, калдыктар, кыктар менен сууну, топуракты булгабоо керек. Кайнатылбаган сууну ичип, азыктарды үй чымындардан сактоо керек. Булганыч сууларда жуунбоо керек. Алдын-ала текшерүүдөн өтүү бул ден-соолукка жана жашоого пайдалуу.

Эгерде оорулар байкалса, терапевт же паразитологдорго кайрылуу шарт.

Гельминтоздорду дарылоо өтө кыйын, себеби кээ бир ооруларга окшош симптомдору бар. Жумуру курттар пайда кылган ооруларга;

1) мебендазол-энтеребиоз, аскаридоз, трихоцефалез, трихинеллоз жана башка курттарга каршы колдонулат.

2) левализол - аскаридоз, энтеребиоз, трихоцефалез ж.б.

- 3) бифения гидоксифтофот - жумуру курттар пайда кылат ооруга каршы.
- 4) пиперозина одипинат - куртту өлтүрбөйт, бирок параличке алып келет, энтеробиоздо колдонулат.
- 5) албендазол, трихопол, гелмадол, викоцид ж.б. перпараттар аскаридоз, энтеробиозго каршы колдонулат.

Азыркы учурда чүчөк курттарды пиперозин аркылуу натыйжалуу жок кылып жатат. Мында оорулуу 3-5 күнгө дарыланат, бир жумадан кийин дарылануу курсу кайталанат. Ички кийимди тез - тез алмаштыруу, андагы жумурткалар өлүш үчүн кайнатуу да талап кылынат. Оорулуу тез- тез жуунуп, үйдү таза кармап, чаңдарды арчып туруусу шарт. Препараттын кээ бирлери куртту жок кылганы менен углеводдун алмашуусунун бузулушуна алып келет, ошондуктан дары- чөптөр аркылуу эффективдүү дарыланууну сунуштайбыз.

Элдик медицина менен да бул ооруларды дарыласа болот: Мисалы пияз, сарымсак, ашкабактын уругу, грек жаңгагы, анар, эрмен шыбак, кадимки танацетум, чабрец жана башка дары өсүмдүктөр аркылуу. Гельминттин түрүн врач гоморозэнтеролог, паразитолог гана туура аныктай алат. Эффективдүү дарылануу үчүн организмде курттун кайсы түрү болбосун так билүү зарыл, ар кандай дарылар түрдүүчө таасирин тийгизет. Менструациялык, боюнда бар мезгилде дарылануу токтотулат, мында врач менен кеңешүү зарыл.

Кадимки танацетум – пижма обыкновенная.

Tanacetum vulgare

Татаал гүлдүүлөр тукуму - Asteraceae

Дарылык сырьесу – топ гүлү.

Топ гүлү порошок түрүндө жана суудагы демдемеси аскаридоз, чүчөк курттарына каршы каражат катары пайдаланылат.

Колдонуу: тундурмадан клизма жасалат.

Чоңдор үчүн 1 чоң кашык кадимки танацетумга 0,5 л кайнак суу куюп, 15 мин. чейин кайнатып, муздаган соң (5 мин кармалат) 1 күндө 1 жолу клизма жасайбыз.

1 чай кашык эрмен шыбакка 2 стакан кайнак суу куюп, муздатып тамакка чейин 20 мин. мурда 1-2 чоң кашыктан 1 күндө 3 жолу колдонобуз.

Аскориоздо 3 чоң кашык жалбырагынын үстүнө кайнак суу коюп 1 саат дымдайбыз 1 күндө 3-4 жолу 1 чоң кашыктан пайдаланбыз.

1 чоң кашык кадимки танацетумдун майдаланган уругун бал менен аралаштырып, тамак жегендин аралыгында (азырак тамак жеген пайдалуу болот) жеш керек.

Эрмен шыбак, полынь горькая

Artemisia arsinthium.

Жалбырактары менен топ гүлдөрүн мителерге каршы колдонулат.

Колдонуу: Мите ооруларында (аскаридоз, энтеребиоз) жарымга жете бербеген кружка пивого эрмен шыбактын жалбырактарынын 1-бөлүгү кошулуп ичилет.

Ашкабак- тыква обыкновенная Cucurbito pero

Ашкабактар тукуму - Cucurbitaceae

Дарылык сырьесу - уругу.

Кабыгынан тазаланган уруктар ички кабыгы менен эмульсия түрүндө тасма курттарга, анда - санда жумуру курттарга антигельминттик дары катары колдонулат. Ашкабактын уругун мителерди өлтүрүш үчүн күрүч боткосуна, вареньеге, балга кошуп жесе да болот. Ашкабактын данегин бир күндө 100г жесе да болот, андан кийин аста жутуп 1 стакан сүттү ичүү керек (сүткө бир сарымсактын башы кошулуп кайнатылат).

Сарымсак
Лук чеснок *Allium sativum*
Лилиялар тукуму- *Liliaceae*
Дарылык сырьесу- түбү

Сарымсакта гельминтозго каршы таасир этүүчү бактерициддүү заттар бар.

Колдонуу: Сарымсактын терисине муздатылган кайнак суу куюп, аны 100 мл клизма түрүндө куйса болот. Дарылоо 5-10 клизма жетет. Мителерди чыгаруу үчүн ашкабактын уругун боз жашыл кыртышы менен кошо майдалап, үстүнө аз- аздан суу кошуп боткого айланат, аны чондорго - 1 стакандан, балдарга ½ стакан бөлүп ичирет. 3-4 саат өткөндөн кийин ичти алдыруучу тузун ½ стакан жылуу сууга эритип ичирет да, 30 минуттан кийин тазалоо клизмасын жасайт.

Адабияттар

1. *Алтымышев А.* Лекарственные богатства (природного происхождения) Изд. «Кыргызстан». Ф.: 1974.
2. *Бабин В.В.* Традиционные рецепты здоровья. Том I-М.: ООО «Поматур», 2007.
3. *Надирова Анаркан.* Табият-дарттын дабасы (Тибет медицинасынын сырлары). Ататүрк Жогорку Кеңеш, Ататүрк Маданият борбору Башкармасы 2000.
4. *Шарова И.Х.* «Зоология беспозвоночных» М.Владос, 2004.